

Mariusz Denisiuk

starszy specjalista w Biurze Rzecznika Ubezpieczonych

Podział i dziedziczenie środków zgromadzonych w kapitałowej części systemu emerytalnego

Uwagi ogólne

Zgodnie z konstrukcją ubezpieczenia emerytalnego część składki emerytalnej odprowadzanej od pobieranego wynagrodzenia za pracę przekazywana jest przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na rachunek w otwartym funduszu emerytalnym oraz subkonto w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych bądź na samo subkonto. Tak gromadzone środki przeznaczone są na wypłatę po osiągnięciu wieku emerytalnego kapitałowej części emerytury. Gromadzeniu środków emerytalnych towarzyszy zasada ograniczonego prawa do dysponowania nimi. Oznacza to, iż osoba ubezpieczona nie może dokonać wcześniejszej wypłaty środków z funduszu emerytalnego oraz subkonta, nie może też, poza pewnymi wyjątkami, wystąpić z otwartego funduszu emerytalnego. Pomimo sygnalizowanego braku możliwości nieskrępowanego decydowania o środkach gromadzonych w funduszu, traktowane są one jako majątek osoby ubezpieczonej. Tym samym będą wchodziły w skład majątku wspólnego małżonków. Poniżej przedstawione zostaną reguły dotyczące podziału środków gromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym oraz na subkoncie w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, do którego dochodzi w wypadku rozwodu lub unieważnienia małżeństwa.

Podział środków w razie rozwodu lub unieważnienia małżeństwa

[Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy](#) (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.), w art. 31 ust. 1 reguluje, iż z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami z mocy ustawy wspólność majątkowa (wspólność ustawowa) obejmująca przedmioty majątkowe nabyte w czasie jej trwania przez oboje małżonków lub przez jednego z nich (majątek wspólny). Co istotne, w ust. 2 pkt 3 i 4 tego artykułu uściślono, iż do majątku wspólnego należą w szczególności środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków oraz kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w [ustawie z dnia 13 października 1998 r.](#)

[o systemie ubezpieczeń społecznych](#) (Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585, z późn. zm.). Tym samym, o ile małżonkowie nie uregulowali inaczej łączących ich stosunków majątkowych, np. nie ustanowili rozdzielności majątkowej, środki zgromadzone na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym oraz zewidencjonowane na subkoncie w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych stanowią ich majątek wspólny.

Podział majątku wspólnego może zostać dokonany w drodze umowy między byłymi małżonkami lub poprzez postępowanie sądowe. Zgodnie z ogólną zasadą sformułowaną w art. 43 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym. Nie oznacza to jednak konieczności dokonywania podziału idealnie „po połowie”. Zwróćmy bowiem uwagę, iż można dokonać podziału majątku w taki sposób, aby bez konieczności dzielenia po połowie każdego składnika majątkowego, możliwe było równe podzielenie całego majątku. Ponadto, co może okazać się istotne, zgodnie z § 2 przytoczonego przepisu z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, ażeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku. Przy ocenie, w jakim stopniu każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, uwzględnia się także nakład osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym.

Podział środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym

W przypadku podziału środków zgromadzonych w otwartym funduszu emerytalnym niezwykle istotną rzeczą jest ustalenie, w jakich wartościach wyrażony jest podział środków. A zatem czy podział dokonywany jest kwotowo, czy też w jednostkach rozrachunkowych służących do wyrażenia wartości rachunku. Gdyby dokonywać podziału w odniesieniu do pieniądza, proporcja podziału w dniu jego dokonania będzie się różniła od proporcji w dniu realizacji podziału. W zależności od wzrostu lub spadku wartości jednostki rozrachunkowej zmianie będzie ulegała wartość rachunku, a zatem i proporcja.

[Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych](#) (Dz. U. z 2013 r., poz. 989 z późn. zm.) określiła zasady podziału środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w związku z rozwodem lub unieważnieniem małżeństwa. Zgodnie z art. 126 tej ustawy, jeżeli małżeństwo członka otwartego funduszu uległo rozwiązaniu przez rozwód lub zostało unieważnione, środki zgromadzone na rachunku członka funduszu, przypadające byłemu współmałżonkowi w

wyniku podziału majątku wspólnego małżonków, są przekazywane w ramach wypłaty transferowej na rachunek byłego współmałżonka w otwartym funduszu. Tym samym podziałowi podlegają wyłącznie te środki, które zostały zgromadzone podczas trwania wspólności majątkowej. Ponadto, co istotne, środki przypadające byłemu małżonkowi, przekazywane są na jego rachunek w otwartym funduszu emerytalnym. Małżonkowie powinni więc porozumieć się co do podziału majątku wspólnego, a tym samym ustalić, w jaki sposób dokonują podziału środków zgromadzonych na rachunku lub rachunkach (oba byłych małżonków) w funduszu lub funduszach emerytalnych. W przypadku braku porozumienia co do podziału majątku wspólnego konieczne będzie dokonanie sądowego podziału majątku.

Jeżeli były małżonek, uprawniony do otrzymania części środków zgromadzonych na rachunku w funduszu emerytalnym swego byłego małżonka, nie posiada rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, wówczas stosownie do postanowień art. 128 wspomnianej ustawy zobowiązany jest do przystąpienia do wybranego przez siebie funduszu emerytalnego i poinformowania o tym fakcie funduszu, z którego mają być przekazane środki wynikające z podziału. Jeżeli takiej informacji nie udzieli w terminie 2 miesięcy od dnia przedstawienia dowodu podziału środków, otwarty fundusz, do którego należy drugi z byłych małżonków, niezwłocznie otworzy rachunek na nazwisko byłego małżonka uprawnionego i przekaże na ten rachunek, w ramach wypłaty transferowej, przypadające mu środki zgromadzone na rachunku jego byłego małżonka. Z chwilą otwarcia rachunku były współmałżonek uprawniony uzyskuje członkostwo w funduszu. Fundusz niezwłocznie potwierdza na piśmie warunki członkostwa uprawnionego małżonka. Do realizacji wypłaty dochodzi zgodnie z zasadami dokonywania wypłat transferowych między funduszami emerytalnymi, a zatem dokonana będzie ona w jednym z czterech terminów: w lutym, maju, sierpniu lub w listopadzie.

Osobom, które dotychczas nie posiadały rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, a którym otwarty fundusz emerytalny taki rachunek założył w związku z obowiązkiem przekazania środków wynikających z podziału, przysługuje prawo do jednorazowej wypłaty wszystkich środków zgromadzonych na rachunku, jeżeli zajdzie jeden z trzech poniższych warunków. Po pierwsze, osoba taka złoży wniosek o wypłatę i jednocześnie przedłoży decyzję przyznającą emeryturę, zaopatrzenie emerytalne, emeryturę dla rolników lub uposażenie w stanie spoczynku. Po drugie, nie nabędzie prawa do emerytury mimo ukończenia 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn. Sytuacja ta możliwa jest

w przypadku osób objętych tzw. starym systemem emerytalnym. Będzie to więc możliwe w przypadku osiągnięcia wieku emerytalnego przy okresie zatrudnienia niewystarczającym jednak do uzyskania prawa do emerytury. Po trzecie, wniosek zostanie złożony przez osobę urodzoną przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli zgromadzone na jej rachunku środki w kwocie ustalonej w dniu złożenia wniosku nie są wyższe od kwoty stanowiącej 50% przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w poprzednim kwartale, a otwarcie rachunku nastąpiło przed dniem 1 stycznia 2002 r., lub też 150% przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w poprzednim kwartale, gdy otwarcie rachunku nastąpiło po dniu 1 stycznia 2002 r.

Nie tracą prawa do wcześniejszej emerytury osoby, którym otwarty fundusz emerytalny otworzył rachunek na podstawie art. 128 ustawy. Ponadto osobom, które w powyższych okolicznościach stały się członkami otwartego funduszu emerytalnego, a mogły skorzystać z prawa do nieprzystępowania do otwartego funduszu emerytalnego, Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie odprowadza na rachunek w otwartym funduszu emerytalnym części składki emerytalnej. Powyższe uregulowania zawarte są w art. 129a ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych.

Podział środków zewidencjonowanych na subkoncie w ZUS

Podziału środków na subkoncie w ZUS należy natomiast dokonać kwotowo, albowiem właśnie w wartości pieniężnej ewidencjonowane są tam środki.

Tryb realizacji podziału środków zewidencjonowanych na subkoncie w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych reguluje art. 40e przywoływanej [ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych](#). Zgodnie z powyższym przepisem zwaloryzowane kwoty składek, środków i odsetek za zwłokę, zewidencjonowane na subkoncie, podlegają podziałowi w razie rozwodu albo unieważnienia małżeństwa osoby, dla której Zakład prowadzi subkonto, na zasadach określonych w przepisach o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, dotyczących podziału środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w razie rozwodu albo unieważnienia małżeństwa. Część składek zewidencjonowanych na subkoncie, która w wyniku podziału przypada małżonkowi, jest ewidencjonowana na subkoncie tego małżonka. Jeżeli dla małżonka nie jest prowadzone subkonto, Zakład zakłada subkonto. Podział kwot składek i odsetek za zwłokę

zewidencjonowanych na subkoncie jest dokonywany w przypadku, gdy rozwód albo unieważnienie małżeństwa nastąpiły nie później niż w dniu:

- a) złożenia wniosku o emeryturę z tytułu osiągnięcia wieku emerytalnego;
- b) nabycia prawa do emerytury, jeżeli złożenie takiego wniosku nie jest wymagane;
- c) osiągnięcia wieku emerytalnego przez osoby, które miały ustalone prawo do okresowej emerytury kapitałowej do dnia poprzedzającego osiągnięcie tego wieku.

W przypadku osób będących członkami otwartego funduszu emerytalnego fundusz ten jest obowiązany zawiadomić Zakład o osobach, na rzecz których nastąpił podział środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w razie rozwodu lub unieważnienia małżeństwa, dla których Zakład prowadzi subkonto, oraz o ich udziale w tych środkach, w terminie 14 dni od dnia dokonania tego podziału. Dane dotyczące osób, na rzecz których nastąpił podział, obejmują imię i nazwisko, numer PESEL i numer NIP, o ile osoby mają obowiązek posługiwania się tym numerem na podstawie przepisów o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników, oraz adres i miejsce zamieszkania. Jeżeli członkowi otwartego funduszu emerytalnego nie nadano numeru PESEL i numeru NIP lub jednego z nich, dane obejmują serię i numer dowodu osobistego lub paszportu. W terminie 3 miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia Zakład ewidencjonuje część składek przypadających małżonkowi w wyniku podziału na subkoncie tego małżonka jako składki, odpowiednio na dzień ustania wspólności majątkowej albo dzień śmierci ubezpieczonego.

Osobie, której Zakład założył subkonto, jest dokonywana jednorazowa wypłata składek zewidencjonowanych na subkoncie, w przypadku gdy otwarty fundusz emerytalny dokonał tej osobie jednorazowej wypłaty środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym na podstawie art. 129a przywoływanej [ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych](#). Otwarty fundusz emerytalny jest obowiązany zawiadomić Zakład o dokonaniu jednorazowej wypłaty środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, w terminie 14 dni od dnia jej dokonania. Zakład dokonuje jednorazowej wypłaty składek zewidencjonowanych na subkoncie w terminie 3 miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia.

W przypadku osób niebędących członkami otwartego funduszu emerytalnego podziału dokonuje Zakład, stosując odpowiednio przepisy [ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych](#).

Powyższe zasady stosuje się także w przypadku ustania wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa albo umownego wyłączenia lub ograniczenia wspólności ustawowej między osobą, dla której Zakład prowadzi subkonto, a jej małżonkiem.